

BORMS

MULT ÉV december 9-én Antwerpenben 83.058 szavazattal a belga nacionalista jelölt 44.4x0 szavazatával szemben képviselővé választották az 1919-ben balálra ítélt s utóbb életfogytiglani fegyházra átváltoztatott büntetését töltő flamand nacionalista vezért, Bormsot. Bűne az volt, hogy a világháború alatt nemzete függetlenségéért küzdött, tagja volt az ideiglenes flamand kormánynak s agitált a német fogságban lévő flamand katonák között.

Ugyanazt cselekedte, mint Masaryk és Benes, Stoica és Lukácsiu a román és cseh ügyért: ezek az osztrák és magyar monarchia tönkretételével a cseh állam fölállításáért és Erdély dszakításáért dolgoztak, Borms célja Belgium föderalizálása, egy önálló Flandria szervezése volt. Masarykot a háború vége a győzők, Bormsot a legyőzöitek oldalán találta; Masaryk mint Csehszlovákia elnöke vonult be a Hradzsinba, Borms mint halálra ítélt fogoly a börtönbe. Kivégezni nem merték, de szabadon sem bocsátották s csak tízévi senyvedés után adott neki amnesztiát a belga kormány.

VILMOS hollandus királynak tizenhat évi szerencsétlen kezű uralkodása után déli Hollandia wallon és flamand tartományaiban 1830-ban kitört a forradalom s létrejött egy új állam: Belgium. A nép, különösen a wallonok elégedetlensége kétségtelen volt, de a forradalom, francia irányításra, germán-flamandellenes volt. Az új állam alakulása, mondta a wallon képviselő, David, „legkevesebb akadályt nyújt annak elérésére, amire törekszünk: a Franciaországba való beolvadásra“. E cél elérésére az alapot a Franciaországból odaszakadt forradalmi vezér és miniszterelnök, Rogier szabta meg: „Egy jó kormányzat alapelve az egy nyelv kizárólagos használata, ami Belgiumban a francia“ s a belga kormány célja, írta lord Palmerstonnak, az, hogy „kiirtsa a flamand nyelvet, hogy ezáltal megkönnyítse Belgiumnak anyaországával, Franciaországgal való egybeolvadását“. Ez a belga nemzetiségi politika alapja száz év óta.

Belgium két nemzetisége, wallon és flamand, szigorúan különvált nyelvterületen él, amelynek határa hatszáz év óta nem toldott el. Wallonia az Ardennek hegyvidéke, Flandria a nagy folyók, csatornák síksága. „A nép, amely e két különböző vidéken lakik“, írta a volt miniszter, Destrée, amikor királyához intézett levelében magyarázta a belga politika helytelenségét, „teljesen különböző: lelkük éppúgy más, mint mások tájaik. Mindkettőnek ön a királya, Sir, de közös kormányzat nem tette őket hasonlónak. A környezet, amelyben élnek, különbözővé, csaknem ellentétessé tette őket foglalkozásban: a

flamand földművelő, a wallon ipart űz. A flamand lassú, makacs, türelmes és fegyelmezett; a wallon élénk, állhatatlan s minden tekin-tély ellen lázadó. Érzelmek mások: egy eset, egy eszme, amely föl-lekkesíti az egyiket, hidegen hagyja a másikat. Flandria mélységesen, harciasán katolikus, a wallon földön a hit csak szokás és sok a szabad-gondolkozó.“¹

Ebből a két népből akart a belga politika egy nemzetet csinálni. A francia asszimiláló politikának volt és van egy nagy segítsége: a flamand nemzeti öntudat hiánya. A múlt századok dicsőségének, fényes kultúrájának tradíciói elvesztek a flamand nép lelkéből; a magasabb társadalmi osztályok a francia Brüsszel s a hollandus protestán-tizmustól elfordult katolikus klérus befolyása alatt elfranciásodtak; flamandnyelvű csak a paraszt és a proletár ipari munkás. A francia nyelven beszélő flamand rendelkezésére áll a francia kultúra, a francia-nyelvű iskolák és egyetemek, a wallon ipar gazdagsága; de a hollandi kultúra nem jut el a flamand paraszthoz. A belga flamand lenézi a flamand-hollandus nyelvet és kultúrát: „tudatlanság és műveltség hiányának tekinti annál, aki beszél; az arisztokrácia, bár ért annyit flamandul, amennyire a mindennapi életben szüksége van, nem olvas és nem beszél hollandusul. A középosztály gyermekei pedig a franciára pazarolják energiájukat s a nevelés csak hozzájárul, hogy a tanultakat elválassza a néptől“.²

Az új állam alkotmánya a 19. század liberalizmusának mázával intézte el a két nemzetiség, a két nyelv viszonyát. 23. §-a kimondja a két nyelv, a francia és a flamand használatának szabadságát: „L'emploi des langues unitées en Belgique est facultatif“, ami azt jelenti, hogy mindenki azon a nyelven beszél, amelyen akar; köz-igazgatási hatóság és bíróság előtt megengedett a flamand nyelv, de tisztviselő és bíró szintén azon a nyelven ért és beszél, amelyen tud és akar; tehát a tisztviselőnek, aki tud is flamandul, mint Frère mondta, joga van, hogy kijelentse, „ik wil geen Nederduitsch spreken“, nincs hajlandósága, hogy flamandul beszéljen és szól a flamandhoz franciául. A valóságban ez így is van: a nyelvek egyenlősége és szabad-sága csak elmélet, a tisztviselők nagyrésze nem tud flamandul s 1860-ban két franciául nem tudó flamandot, Jan Couckot és Pieter Goethalsot francia nyelven folyt bírósági tárgyalás után, amelyből ők semmit sem értettek s a bíróság sem értette védekezésüket, halálra ítélték s lefejezték. Ártatlanságuk pár hónap múlva kiderült.

A hadsereg nyelve francia s a tisztek — mint nálunk a közös had-seregben volt — nem értik a katonaság nyelvét.

S ott van a közoktatás, a bilinguizmus súlyos problémájával, mély megmérgezi az egész belga közéletet.

Az utolsó népszámlálás szerint Belgium lakosságából 3,185.100 csupán flamandul s 2,850.825 csak franciául tudott. Elemi oktatásban törvény szerint, minden gyermek anyanyelvén kellene, hogy részesül-jön, de mint Toussaint brüsszeli igazgató mondja, ez nem dogma.

¹ Lettre au Roi sur la séparation de la Wallonie et de la Flandre, par Jules Destrée. Revue de Belgique, 1912, augusztus-szeptember.

² P. Hamelius: Histoire politique et littéraire du mouvement flamand. 27. lap

S az életben, az iskolában folyt és folyik a flamand gyermekek elfranciásítása. Flamand Limburgban a tanfelügyelő kijelentette 1927-ben, hogy az iskolában igen sok flamand szót hall s olyan tanítókat kell alkalmazni, akik nem tudnak flamandul.¹ Brüsszel teljesen flamand schaarbeeki kerületében 207 osztály közül 169 francia, 30 flamand és 8 kétnyelvű; St. Lambrechts-Woluweban 168 francia osztály mellett 8 flamand áll fenn.² Az eredmény az, hogy a flamand gyermekek nem tudnak korrektül sem flamandul, sem franciául s nem ismernek elég absztrakt fogalmat) hogy általános ismereteket szerezhessenek. „Franciául olvasnak, a nélkül, hogy értenék s flamandul beszélnek, a nélkül, hogy olvasni tudnának“, panaszolta a képviselőházban Dausaert.

Valahogyan azonban a flamand küzdelem az egyetemi oktatás kérdésében szimbolizálódott, 1824-től 1914-ig nem volt flamandnyelvű egyetem, mind a négy belga egyetem, a genti és liége-i állami, a katolikus louvaini és a brüsszeli szabad egyetem francia volt. A német okkupáció alatt az aktivisták flamanddá tették a genti egyetemet, ez volt Borms egyik bűne. De a visszatért belga kormány újra franciává tette, míg 1923-ban átalakították, úgyhogy a tanulók választhatnak, hogy óráik kétharmadát francia, egyharmadát flamand, vagy megfordítva, flamand és francia nyelven hallgathatják. Ez a Nolf-féle megoldás négy és félmillió flamand számára.

E helyzettel szemben nyolcvan éven át csaknem apatikusan viselkedtek a flamandok.³ Látták a veszélyt, érezték az elnyomást, de hiányzott erejük, szervezettségük. A negyvenes években támadt egy gyöngereakció, amelynek jelszava volt „In Viaanderen Vlamsch“ s Gentben egy társaság alakult: „Detaal is gansch hetvolk“: nyelvében él a nemzet. Consciencenek, a flamand Jókainak, történeti regényei élesztették a nemzeti öntudatot s 1840-ben 100.000 aláírással ellátott petíció kérte a parlamenttől a flamand nyelv használatának megengedését közigazgatásban és hadseregben. De nem történt semmi.

1856-ban az állam huszonöt éves fennállását akarta ünnepelni a kormány s pályázatot hirdetett francia és flamand ünnepi ódára. Óda helyett egy mérgezett manifesztumot küldött a Nederlandsch Kunstverband a kormánynak, amelyben effélek voltak:

„25 év óta félre vagytok ismervé, flamandok, el vagytok nyomva, megalázva;

25 év óta idegen nyelven szólnak hozzátok, hallgatnak ki és ítélnék elj

25 év óta francia a pénzed, udvartartásod, törvényhozásod, kormányzatod, hadseregged, bíróságod, minden, ami kipusztításodra szolgálhat;

25 év óta idegen vagy hazádban

Légy francia, fadjulj el! Dobd a tűzbe történetedet! Tagadd meg őseidet, add el hazádat, felejtsd el származásodat, a dicsőséget, amelyet mint flamand szereztél!

Milyen szívesen tennénk tanúságot királyunk iránt való hűségünkről, ha uralkodásának minden éve alatt nem éreztük volna erkölcsi pusztulásunkat, elnyomásunkat, legszentebb jogaink megtagadását...

¹ Eon noodkret tot hét vlaamsche volk 1928. 9. lap.

² Ezt maga a kerületi tanfelügyelő írja, J. Th. Strauven: Onderwijs- en taaltostanden in de hofdstad.

³ A flamand törekvések történetét megírta P. Fredericq genti egyetemi tanár „Schets eener geschiedenis der vlaamsche beweging“ címen a Vlaamsch België seder 1830 című nagy mű második kötetében.

Ez a mi hárfánk hangja, amely a kormányhoz szól. S az, aki hamis tisztességért és nyomorult pénzért mást tud leírni tollával, az tudatában nem költő, lelkében nem flamand.“

Az írás szerzője, Jan van Rijswijck, átadta azt a trónörökösnek is és nyomában a kormány egy flamandokból álló bizottságot küldött ki, amely egy 215 oldalas jelentést csinált a flamandok sérelmeiről. A kormány egy „ellenjavaslatot“ csinált s a dolog eltemetődött.

1871, Franciaország nagy veresége, amely Belgium francia politikájának vereségét is jelentette, kissé gondolkozóba ejtette a belga politikusokat s a parlament rövid tíz éven belül, 1873-ban, 1878-ban és 1883-ban törvényeket alkotott a nyelvhasználatról. De eredménye ennek sem lett, mert „törvényeket maguk a végrehajtására hivatott közegek még úgy ki nem játszottak, át nem hágtak, annak ellene nem szegültek, mint ezek a belga tisztviselők“.

E politika eredménye az, hogy 1910-ben míg a wallonoknak csak 10%-a nem tud írni és olvasni, a flamandoknak 30—35%-a analfabéta. A flamand paraszt tudatlanságban és gazdasági nyomorban él s vándorol ki Franciaországba és Amerikába s vész el. „A flamand név“, mondta Huysmans, „ugyanazt jelenti, mint kuli, mint teherhordó állat“.

A különben nagyérdemű, de erős francia érzésű Mercier kardinális jellemezte igazán a két nép kulturális és politikai helyzetét, amikor egy flamand papjának ezt mondta: „Vous êtes d'une race digne de servir; moi, suis d'une race digne de dominer.“ A te fajtád arra született, hogy szolgálj legyen, az enyém, hogy uralkodjék.

KITÖRT A VILÁGHÁBORÚ. A király a wallonokat a franchimontokra, a flamandokat az arany sarkantyúsok csatájára emlékeztetve hívta küzdelemre. Belgákról nem volt szó. Igaza volt Destrée-nek: „Il n'y a de Beiges!“ A különbség a két nép között abban nyilvánult meg legjobban, hogy a frontkatonaság 80%-a flamand volt.

A háború borzalma még jobban elválasztotta a két nemzetet. A Havrebe menekült francia sajtó meghúzta a halálharangot a flamandok felett: „Belgium latin lesz, vagy elpusztul“, „a háború után nem beszélünk többet flamandul“. Drubbel tábornok, a De Breuckelaere-perben tett saját vallomása szerint Honthulst előtt 12.000 flamand katonát áldozott fel szándékosan.

A flamand politikusok pedig levonták a háborús hatalmak által kitűzött célok következményeit és a népek önrendelkezési joga alapján szervezték állami önállóságukat.

A német okkupáció alkalmas léggörré teremtett s a német kormány támogatta az akciót. Az aktivisták félénken indultak meg és lassan haladtak előre. Először a genti egyetemet tették flamanddá; 1917 februárjában megalakult „Flandria Tanácsa“, Raad van Vlaanderen, mely a néprajzi megosztás szerint, a wallon és flamand nyelvvel külön közigazgatási területre osztotta Belgiumot. Végre 1917 december 22-én kelt proklamációjában kikiáltotta a flamand államot.

„Flandria tanácsa közhírré teszi, hogy ünnepélyesen és egyhangúlag kimondta Flandria függetlenségét.

Ennek következtében, nyert megbízatását befejezte s a népek önrendelkezési jogának megfelelően, a polgároknak legszélesebb alapon való megkérdezése mellett, alkotmányozó gyűlést hív egybe.

Az elnyomás, amely alatt a flamand nép 1830 óta élt, megszűnt. Megszületett a flamand állam s követi a világpolitika hatalmas folyását: a nemzetek függetlenségét!

Végre meg van mentve a flamand nép!¹

E függetlenségi küzdelem egyik legerősebb harcosa Bonns volt. Nem vezetője, mert az élen Tack, genti egyetemi tanár állt. De szilárdságánál, munkásságánál, a következmények levonásánál fogva ő lett a rövid életű flamand függetlenség mártírja, „Flandria koronázatlan királya“.

Bonns Ágoston 1878-ban St. Niklaasban született s ott tanult a barátoknál. „Famózus iskola ez“, jegyezte meg az ügyész perében, híres flamand hazafias érzéséről; padjairól egész sereg aktivista került ki. A középiskolából a löveni egyetemre került Bonns és germán filológiát hallgatott. Azután középiskolai tanár lett s 1903-ban a kormány Peruba küldte, hogy részt vegyen a perui közoktatás szervezésében. Két év után haza tért s Gentben, Mechelenben és Antwerpenben tanárkodon.

A háború kitörésekor az aktivisták közé állt. Cikkeket írt az aktivista lapokba, előadásokat tartott Németországban a fogságban levő flamand katonák között. Része volt a genti egyetem flamanddátételében s mikor a flamand kormányzatot szervezték, a művészeti osztály vezetője lett. 1917-ben a Flamand Tanács külügyi és művészeti bizottságának volt tagja s ott volt Flandria függetlenségének kimondásánál. Résztvett azokban a küldöttségekben, amelyek felkeresték Bissingent, Belgium kormányzóját és Bethmann-Hollweget, hogy kieszközöljék a német jóváhagyást Belgium felosztásához. S végül ott állt az előtt a nagy tömeg előtt Brüsszelben, amelynek 1918 január 20-án felolvasták az önálló Flandria felállításáról szóló proklamációt. „Most már meghalhatok“, mondta, „mert, ha csak pár napig fogok élni, láttam Flandriát szabadnak.“

1918 októberére szétfoslott a német győzelem reménysége s vele együtt Flandria függetlensége. A győztes Belgium készült vissza Brüsszelbe s az aktivisták legnagyobb része menekült, ki Németországba, ki Hollandiába. Borms a fegyverszünet megkötésekor még Németországban volt, de november elején feleségével és hat gyermekével visszatért Brüsszelbe.

A németek gondoskodni akartak pártfogoltjaiknak, a flamandoknak

¹ A háború alatt folytatott flamand politikára vonatkozó okmányok egy részét 1922-ben közölte Rudiger Flamenpolitik címen. Tavaly, 1928-ban, mikor Bonns megkegyelmezése iránt nemzetközi mozgalom indult, a „Ligue Nationale pour L'Unité Beige“ egy nagy kötetben „Les Archives du Conseil de Flandre“ adta ki őket.

Az okmányoknak a Liga kezébe kerülésének kalandos története van. 1918 októberben, mikor a német kivonulás már valószínű volt, a Flamand Tanács irattárát 42 ládába csomagolva Lipcsébe szállította s az egyetemen helyezték el. A Kapp-puccs alkalmával biztosabb helyre akarták szállítani, de szállítás közben utcai harcok közé keveredett s az iratoknak nyoma veszett. Egy Wullus nevű belga nacionalista felfedezte s a Liga rendelkezésére bocsátván a pénzt, megvette s 1925-ben az iratok Brüsszelbe kerültek. — A flamand sajtó erősen támadja a Ligát és célzatos fordítással és hamisítással vádolja. Lásd: Waarheid en onwaarheid enkele dokumenten van de Vlaamsch activistische beweging.

bántatlanságáról s kívánságukra a győzők úgy a compiégne-i fegyverszüneti megállapodás VI., mint a versailles-i szerződés 212. §-ába—mint az összes békeszerződésekbe — felvették azt a rendelkezést, hogy „elleneséges cselekedetekben való részvételért“ senkit sem fognak üldözni.¹

De a belga kormány még a versailles-i szerződés aláírása előtt megkezdte az aktivisták ellen a terrort: százával fogták el őket, rombolták össze és gyűjtötták fel házaikat. Bormsot 1919 február 8-án tartóztatták le s szeptember 2-án Brüsszelben a brabanti assisenhof elé állították. A vád az volt ellene, hogy összeesküdött az államforma és a trónutódlás megváltoztatására, ellenséges hatalmat támogatót; annak támogatására az állam fegyveres hatalmát csábítom; résztvett Flandria kormányában s hű állampolgárokat az ellenség kezére juttatott.

A vád minden pontja igaz volt s a bíróság Bormsot halálra ítélte.

1920 január 20-án a király a halálos ítéletet életfogytiglani kényszermunkára változtam. Borms hiába kérdezte, nem mondták meg, hogy a kegyelmet ki kérte számára?²

Bormsot aztán a löveni fegyházba zárták s a flamand függetlenség mártírja tíz hosszú évet töltött magányos cellájában. Nem ő volt az egyetlen áldozat, csak a legnagyobb volt ő. A belga kormány perbe fogta az aktivizmus minden szereplőjét, több mint ezerötszázat: 30-at halálra, 13-at életfogytiglani, egyet 25 évi, többeket, összesen 134 flamandot, hosszabb-rövidebb ideig tartó fegyházbüntetésre ítélte. A legtöbbet nem érte utol a bosszú, a halálraítéltek távol voltak, akik börtönbe kerültek, lassanként leülték büntetésüket, vagy kegyelmet kaptak, egyedül Borms maradt börtönében. A kormány kegyelmet ajánlott, ha kiköltözik Flandriából, vagy kötelezi magát, hogy — úgy, mint Teleki László — soha politikával nem foglalkozik. Borms visszautasítom a kegyelmet.

1928 december 9-én aztán váratlan dolog történt. Az életfogytiglani kényszermunkára ítélt rabot óriási többséggel képviselővé választotta Antwerpen. „Brutális ökölcsapás ez minden belga arcába“, írta a kormány félhivatalosa, a „La Nation Belge“, „Borms nem választható s a kamara meg fogja semmisíteni a választást: ezt tudjuk. Még az sem számít, hogy Borms a parlamentben ül, vagy sem. De hogy 80.000 nagykorú polgár őt képviselőségre méltónak s magát a Belgiummal szemben elkövetett árulással szolidárisnak tartsa: ez rettenetes jelenség.“

A választást csakugyan megsemmisítette a kamara, de a kormány nem halaszthatta az amnesztia kérdését. Múlt évben európai akció is indult meg a kegyelem ügyében s ez év januárjában végre a törvényhozás megszavazta az amnesztia törvényt, amelynek alapján az elítélt aktivisták kegyelmet kaptak. Tízévi fogság után Borms elhagyta börtönét.

E pár lapon elmondott történetek Európa egyik legbonyolultabb és legsúlyosabb problémáját takarják.

¹ Prof. A. Jonckx: De amnestie van Compiégne. — Csak kuriózumként említem, hogy Ward Hermans ez év januárjában panasszal fordult a Népszövetséghez, hogy Belgium nem tesz eleget a versailles-i szerződés 212. §-ának s Bormsot börtönben tartja. A Népszövetség válasza az volt, hogy „the matter is not one which falls within the competence of the League“, hogy a kérdés nem tartozik hatáskörébe.

² A per okmányait és a tárgyalást közli: August Borms vor hét Gerech című kötet. Brüsszel, 1920.

A flamand politikának, mint minden nemzeti vagy nemzetiségi törekvésnek, látható alapja kulturális: a nyelv és annak sok vonatkozása. De a flamand törekvés nem kisebbségi kérdés, több annál. A flamandok a Belga államnak többségét alkotják s nem vesznek részt az európai kisebbségek szervezeteiben és kongresszusain.

Politikájuk, mint minden irredenta politika, szétfolyó, nem egységes és nem definiálható. A Van Cauwelart vezetése alatt álló katolikusok és Huysmans szocialistái belga érzelműek s talán ezeknek a „minimalista“ törekvését lehetne kisebbségi politikául tekinteni. A flamand nacionalisták le akarnak számolni Belgiummal. „Lehetetlen Flandriát szolgálni Belgium elárulása nélkül“, mondta Stef de Clercq a kamarában. De politikájukban nincs egység: némelyek önálló Flandriát akarnak Belgiummal, vagy Hollandiával unióban; a radikális aktivisták a genti pacifikációt s az 1830 előtti állapotot kívánják vissza s Nagy-Hollandiába akarnak olvadni, persze Wallonia nélkül.

A kérdés megoldása nagyon nehéz, mert Belgium mesterséges, heterogén alakulat, de fennmaradása mai egységes alakjában nagyhatalmi érdek. A király jelmondata „L'Union fait la Force“ megfordítva több igazságot fejezne ki. Belga patriotizmus nincs, mint nem volt osztrák; a wallon érzés végeredményében francia annexiót jelent, a flamand hazaszeretet pedig, mint Godefroid Kurth jellemezte, évszázadok küzdelmében kifejlődött „patriotisme de la liberté“. A kettő nem fér össze.

Az a minimalista, opportunistá politika, amely az alkotmánybiztosította nyelvbéli jogegyenlőség követelésében merül ki, nem kell senkinek, se wallonnak, se flamandnak: a kétnyelvűséget mindkettő csapásnak tartja s amióta az 1921-i törvény közigazgatásban és hadseregben kötelezővé tette a flamand nyelv tudását, a wallonok kezdik az „egyenlőség“ keretén belül érezni számbeli kisebbségüket s kezdenek a latin kultúra flamand elnyomásáról, „flamand imperializmusról“ beszélni.

„Arról a flamand imperiálizmusról, amely a 'jogi és tényleges egyenlőség' nevében rá akarja tenni kezét az állam kormányzatára s alá akarja rendelni magának a három milliónyi wallont.“

arról az imperializmusról, amely minden flamandnak jogot ad, hogy minden wallon hatóságtól követelhesse, hogy az ő nyelvén beszéljen vele, ami minden hivatal kétnyelvűségét jelenti;

amely flamand iskolát követel a Walloniába átköltözött flamand gyermekek számára, meg nem engedett irredenta szigeteket alkotva és nyelvi zavarok pestisét terjesztve.

Ez a veszély“, folytatja a cikk, „benne van már megalkotott törvényeinkben, közigazgatásunkban, a törvénytervezetekben, a flamand programmban, a leleplezett vágyakban. Veszedelemét képezi wallon nyelvünknek, kultúránknak, szabadságunknak, helyzetünknek az államban, minden örökségünknek.“¹

A százéves belga politika csődöt mondott. Az 1830-as forradalom által franciának szervezett s hetven év alatt tényleg francia kormányzat alatt élt Belgium az utolsó évek alatt eljutott a két népnek és nyelvének alkotmány által biztosított egyenlőségéhez. Igaz, a flamandok szerint, ide is csak teóriában. De ha valósággá válnék, ha végre volna hajtva, akkor se kellene senkinek, se wallonnak, se flamandnak. Nagy

¹ Elie Baussart: 1930 verra-t-il la faillite de 1830? A La Terre Wallone 1928 októberi számában.

tanulság ez a kisebbségi szerződések politikája számára, amelyek mind úgynevezett jogegyenlőségre vannak építve.

Hol van a menekvés?

A wallon Jules Destrée, volt miniszter vetette fel a kérdést s azt feleli: „Csak egy megoldást látok: decentralizáció, autonómia, szabadság.“¹ Destrée nem mondja meg, hogy e program átívive az életbe, mit jelentene? De megmondja Baussart:

„Az 1831-i centralisztikus alkotmány revízióra szorul. Hogy mi jöjjön helyébe: közigazgatási elválasztás, föderáció, vagy regionális decentralizáció, nem tudom.

De követelem:

hogy a nyelvhasználatra vonatkozó törvényhozás ismerje el minden téren Flandriának flamand, Walloniának wallon karakterét;

hogy egyetlen belga tisztviselő alkalmazásának se legyen feltétele a másik nyelv ismerete, hanem minden területen saját nemzetiségű tisztviselők alkalmaztassanak;

hogy a megyék és községek ruháztassanak fel azokkal a jogokkal és hatáskörrel, amelyeket az állam ma visszaélésből gyakorol;

hogy az állampolgárok csoportjai jogokat nyerjenek gazdasági és közoktatási ügyeik intézésére és

a közterhek kirovása történjék a tartományok lakosságának arányában“

Ez, Baussart szerint, biztosítaná azt, hogy flamand és wallon egyaránt keserűség nélkül élvezze a közös haza jótéteményeit.

„S ha ez szükségessé tenné minisztériumok wallonná és flamanddá osztását?

Miért ne?

Ha a hadseregben külön wallon és külön flamand divíziók felállítása válnék szükségessé? Állítsuk fel.

Ha a központi parlamentet tartományi diéták teremtése meggyöngyítené? Hát gyöngyítsük meg.

Ha a közigazgatást nemzetiségi szempontok szerint szerveznők? Nem félek tőle.

Ha Brüsszel, mint az ország fővárosa, elveszti némely előnyét? Annál jobb.

Flandria és Wallonia nem Belgium kedvéért áll fönn, hanem Belgium áll fönn a két tartományért.“²

Ez a belga állam jövő fejlődésének természetes folyamata.

Alikor a tárgyaláson kihallgatták, Bonns kijelentette, hogy a cél, amelyért küzd, „szabad Flandria szabad Belgiumban“.

Vájjon ez a koncepció különbözik-e a „Térré Wallone“ tervétől s illet-e a történelmi fejlődésnek ezért a megnyilatkozott étape-jáért halálra ítélni s tíz éven át fegyházban tartani Bormsot?

SZÁSZ ZSOMBOR

¹ Hogy a flamand kérdés jövője milyen különböző megítélésben részesül, arra nézve csak két véleményt említek meg.

A „La Revue des Vivants“ ugyanazon 1928 februári számában, amelyben Destrée írt, kollégája: Cam. Huysmans volt közoktatási miniszter is cikkezik s ezt írja: „Nekem az a benyomásom, hogy a flamand szeparatista mozgalomnak nincs jövője. Igaz, hogy a decentralizációnak van jó oldala is. De Belgium nagy ipari ország s nehezen volna rászabható egy svájci mintájú provinciális pohtika. Belgiumra szükség van Európa békéjének szempontjából. A két nyelviscsoport kiegyeztetését a belga állam keretén belül kell keresni.“

A „The Times“ ez évi január 19-i számában ezt írja:

„A flamand párt, bár sok kalandos álma van, kétségtelenül erős és az utolsó években gyarapodott. Egy önálló Flandria kérdésében sok van, ami Anglia és Irland régi viszonyára emlékeztet: Flandria mezőgazdasági tartomány, nem gazdag, erősen katolikus és germán; Wallonia ipari, liberális és latin. Mérsékelt home rule adásával intranzigensebb elszakadási törekvéseknek lehetne elejét venni, amelyeket nem fog lehetni megtagadni s veszélyes lesz megadni.“

² A La „Terre Wallone“ fennebb idézett cikke.